

וביום השביעי עצרת לה' אלקיך

"ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה" (דברים טז, ח). שביעי של פסח נקרא עצרת. אכן אין משמעות עצרת זו כפי שמצינו ב"שמיני עצרת" שאחר חג הסוכות. דשמיני עצרת רגל בפני עצמו, משא"כ כאן הוא עדיין בשר מבשרו של חג הפסח.

ויש להסמיך את דברי הרמב"ן (סג): "ועל דרך האמת עצרת היא כנסת ישראל, ובא ללמדנו סוד היום. אבל איננו שווה לעצרת של שמיני, כי השמיני רגל בפני עצמו, והקרבתן של כנסת ישראל איננו כקרבתן של שבעת הימים. אבל שביעי של פסח הוא מכלל הרגל ועצרת, כי לפעמים תמנה שמינית ולפעמים תהיה בכלל, והנה היא כשבת שיש בה זכור ושמור, כבוד יום וכבוד לילה. והקרבתן בשביעי מכלל הרגל, ועל כן אמר כאן עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה, ושם אמר והקרבתם אשה לה' עצרת היא, כי האשה עצרת, ולכך היא סעודה קטנה, והמשכיל יבין".

ובעומק יותר, הנה מהי משמעות המילה "עצרת". לפי פירוש אחד: אסיפה, כינוס. לפי פירוש שני: מגזירת לשון עצור – עצירה. לא בכדי שביעי של פסח אינו רגל בפני עצמו, אלא נכלל בכלל ימי חג הפסח, כי עיקרו לעצור ולאסוף בקרבנו את שפע הקדושה שזכינו בימי חג המצות ונזכה להיות מושפעים מחג הפסח לכל הימים שלאחריה ולכל השנה כולה. בדברינו להלן, נתבונן במסרים העיקריים שנמצינו למדים ממצוות חג הפסח: "פסח מצה ומרור".

א. ענין הכנה למצוה

הנה נצטוונו בעשירי לחודש ניסן לקחת איש שה לבית אבות שה לבית. והשה היה עומד במשמרת עד ארבעה עשר בו. ולכאורה מה הענין להמתין ארבעה ימים עד השחיטה. אלא לידע ולהודיע: כי קודם לכל מעשה מצוה, ראוי לעשות הכנה דרבה. וכפי שמצינו (ברכות ל, ב) "חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין".

ויש ב"שפת אמת" ועוד צדיקים שהגדילו לומר כי "הכנה למצוה חשובה יותר מהמצוה". עיין בדבריו בספרו עה"ת (האזינו תרל"ו): "אבל אין הדבר רחוק, שיותר כח והצלחה יש בהכנת המצוה מגוף קיום המצוה. אחד, כי עשיית המצוה הוא רק לשעה, וההכנה הוא לעולם, ועל זה נאמר (דברים ה, ו): "ושמרתם ועשיתם", וכפי מה שהאדם שומר עצמו תמיד כדי שיהיה מוכן לקיים מצות השי"ת, כך לפי זה תהיה העשייה, כי בוודאי כל היגיעה לשמור מהבלי עולם צריך להיות כדי להיות מוכן לקיים מצות השי"ת, וכפי הטהרה יוכל לקיים המצוה בשלימות. ועל ידי השמירה זוכה לקיימה ונשמר מכל דבר, כמש"כ (קהלת ח, ה): "שומר מצוה לא ידע דבר רע". ועוד, כי מי יוכל לקיים המצוה כמשפטה, אבל הרצון וההכנה להמצוה הוא לעשות כרצונו ית', ולזאת ההכנה והשמחה לבוא להמצוה חשוב מאד כנ"ל".

ועוד מוסיף לאמר: "ויש לדון קל וחומר ממה שאמרו חז"ל (יומא כט, א): "הרהורי עבירה קשים מעבירה", כל-שכן, מדה טובה מרובה, הרהורי מצוה, שאדם מהרהר ומשתוקק לקיים פקודת השי"ת טובים מהמצוה ושומרים האדם, ועל ידי זה אין עושין עוונות".

זאת היא המעלה העצומה של הכנה למצוה, והיא חשובה יותר מן המצוה עצמה, וכפי שיקדש עצמו במחשבה דיבור ומעשה בשעת ההכנה למצוה, כך יזכה שבעת שתתגלגל לידו המצוה, יהיה כלי מוכן לקבל השפע הרוחני מהמצוה שמקיים.

ועד"ז ראה שיחתנו במקום אחר, בענין הדגש בשמחת שאיבת המים, אף על פי שהשאיבה אינה המצוה, אלא היא ההכנה לניסוך המים על המזבח, מכל מקום דווקא על ענין השאיבה אמרו "מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו"].

ב. אין מזל לישראל

שחיטת השה לקרבן פסח באה ללמד אותנו, כפי שמבואר ברמב"ן טעם מצות קרבן פסח וז"ל: "טעם המצוה הזאת, בעבור כי מזל טלה בחודש ניסן בכחו הגדול, כי הוא מזל הצומח, לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזרת עליון. ועד"ר רבותינו (שמו"ר טז, ב) שהיו המצרים עובדים אותו כל שכן שהודיע במצוה הזאת, שהשפיל אלהיהם וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו, וכן אמרו (שם אות ב): קחו לכם צאן ושחטו אלוהיהם של מצרים", עכדה"ק.

ג. כל בן נכר לא יאכל בו

ג. קרבן פסח נאסר על "בן נכר" – "כל בן נכר לא יאכל בו" (שמות יב, מג). ורש"י (שם) הביא מחז"ל, שהכוונה היא למי שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים. ואם כן לא רק בנכרי ממש מדברת התורה, אלא גם בן ישראל שמעשיו מנוכרים לאביו שבשמים אינו יכול להימנות על קרבן פסח. קרבן הפסח מיועד אך ורק לשומרי משמרת התורה והמצוות. רק הם הראויים לאכול בו ולהיות נשפעים ממנו שפע של קדושה. ובא להורות עוד, כי עם ישראל כשנגאל ממצרים לא רק בגאולה גשמית ופיזית נגאל, אלא בעיקר גאולה רוחנית, כדכתיב (שמות יב, כא) "משכו וקחו לכם צאן למשפחותיכם ושחטו הפסח" ודרשו חז"ל (מכילתא בא יב, כא) "משכו" – משכו ידיכם מעבודה זרה. והיינו משום: שלא תוכל להתקיים גאולה גשמית בלא לצרף עמה בחדא מחתא גאולה רוחנית. הגשמי והרוחני תלויים זה בזה. וכדי שיזכו עם בני ישראל להיות עם הנבחר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש" (שמות יט, ו). מוכרחים לפני זה לשעבד לבם ומעשיהם לאביהם שבשמים. ומכך יש לדעת וללמוד לדורות הבאים: לא תועיל שום פעולה לאתחלתא דגאולה ללא שתחילה יגאלו עצמם בגאולה רוחנית לקיים תורה ומצוות ולהקפיד על קלה כבחמורה.

ד. החילוק בין חמץ למצה

א. עפ"י מה דאיתא בספ"ק, חמץ רומז לגאווה והתנשאות שמחמיץ וטופח, ומצה יורה על ענוה ושפלות, שלא הספיק בציקם להחמיץ ולטפות. אם כן ממצות מצה נוכל לבוא אל הדעת ברעת מדת הגאווה שהיא חמצו של אדם, והיא "השאור שבעיסה" שמעכב את האדם מלהתקרב אל אביו שבשמים, כמאמרם ז"ל (סוטה ה, א) "כל מי שיש בו גסות הרוח אין אני והוא יכולין לדור בכפיפה אחת".

ב. כמו כן נלמד מהמצה, להשמר מהשפעות זרות ומחברה רעה שהיא ראש לכל חולי. כידוע דברי השל"ה הק' שפירש בדרך הרמז על מאמרם ז"ל (פסחים ל, א): "חמץ במשהו", דאם נוסיף על אות ה' מתיבת מצה משהו, אזי תיכף יתהפך לאות ח' והיינו חמץ. וזהו חמץ במשהו – כלומר, דבמשהו מתהפך מתיבת מצה לתיבת חמץ. ולדרכינו יש לומר, הנה גם חמץ וגם מצה פתוחים בתחתית ודרכם יכולים להיכנס כל מיני רוחות רעות, אלא שבחמץ המסמל את הרע – אין לרוחות הרעות מקום לצאת, ואילו בה' של המצה יש פתח פתוח. גם אם נכנסות רוחות רעות, יש מקום ופתח להוציאן ולסלקן.

ה. המרור – הלכה היא שעשו שונא ליעקב

בעיצומו של שמחת החג, בשבתנו ליד שלחן ערוך כבני מלכים, נצטוינו על אכילת מרור זכר ל"וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות א, יד). מה הענין בזה. אלא מעלה גדולה היא להיזכר בענין וימררו את חייהם. וכפי שהיטיב לבאר בעל ה"שפת אמת" שהביא בענין זה את דברי הזוה"ק שגם מרור הוא חלק משמחת החג.

וביאור עומקן של דברים, כי טובה וחסד גדול עשה עמנו הקב"ה והכריע בחק בל יעבור "הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב". כי הנה תחזינה עינינו כמה התבוללות הייתה בין הגויים של יהודים תמימי דרך שנפלו ברשתו של היצר ואין צאצאיהם יודעים כלל ועיקר כי אבותיהם ואבות אבותיהם היו יהודים שהקפידו על קלה כבחמורה. וממילא צא ולמד: אם בשעה שעשו שונא ליעקב ישנה התבוללות כזו, מה היה אילו היו הגויים קרובים לעם ישראל ומתחברים עמם, חלילה היתה נגזרת כליה על עם ישראל. על כן בחסדו הגדול היטיב עימנו השי"ת וקבע בהלכה שעשו שונא ליעקב, ובכך מובדלים אנו ומופרשים מהם וע"י כך נשאר עם ישראל יחיד ומיוחד לעצמו. ויפה היתה אמרתו של בעל ה"אור שמח" רבי מאיר שמחה מדווינסק זצ"ל במקומו ובשעתו, "כאשר ההתבוללות גוברת ויהודים רואים עצמם כחלק מבני האומה שבה הם דרים, אזי הקב"ה מעמיד עליהם "מלך קשה" ומכריח אותם לחזור ליהדות בדם ובדמע".

זהו שאנו מורים בליל הסדר, ומעלים על שולחן מלכים את המרור, כי גם ענין "וימררו את חייהם בעבודה קשה" הוא חלק משמחתנו – שמחת החג, על החסד הגדול שמיטיב עמנו בוראנו שהגויים ממררים את חיינו ואנו נבדלים ומופרשים מהם.

וביום השביעי עצרת לה' אלקיך

על מנת להתבונן בכל העניינים הללו, "וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה", שביעי של פסח נועד איפוא, לעצור ולהתבונן במסרים הללו, ולזכות להשפיע את השפעת הימים הללו וההתחזקות בכל העניינים הנעלים הללו לכל השנה כולה.

וזהו גם בענין השירה, "אז ישיר" – אז שר לא נאמר אלא אז ישיר, זוהי שירת העתיד ולא שירת העבר, כי אנו מבקשים למשוך את השפעת הימים הללו לכל

העתיד לבוא עלינו. ועל כן אנו חוזרים ואומרים את השיר הזה מדי יום ביומו. וכאשר בשירת העתיד בבחינת "מזמור שיר – לעתיד לבוא", כאשר יהיה שוב העם מאוחד ומלוכד כבמעמד הר סיני – "כאיש אחד בלב אחד". ויפשט החומר מעל הצורה, תהיה זו שירה אחידה – אז ישיר – בלשון יחיד דייקא. בבחינת "וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר" (ישעיה מ, ה) במהרה בימינו אמן.

שירת הים וסודה

רוממות ישראל בשוררם שירה, מסכי שמים נבקעו, ויחזו מראות אלוקים עין לא ראתה. "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר" (שמות טו, א) אז ישיר לשון עתיד. "אלא ירמוז הכתוב למצוה, שמצוה לאומרה תמיד וקבעוה בתפילת שחרית". בדברים אלו פותח ה"אור החיים" הקדוש בביאורו לשירת הים.

ואמנם הדברים כבר מופיעים בזה"ק (שמות נד, ב) "ויאמרו לאמר" לאמר – בהוא זימנא, לאמר – בארעא קדישא, בזמנא דשרי ישראל בארעא, לאמר – בגלותא, לאמר – בפורקנא דלהון דישראל, לאמר – לעלמא דאתי". שבכל מצב ומציאות שנתונים בו ישראל, הן בעת שפלותם ופחיתותם והן בגאותם על כל יושבי תבל, משוררים הם שירה והודיה לקב"ה ומקבלים בשלימות עול מלכותו עליהם, וכדברי הזוה"ק (במדבר קב, א) : "לבתר (אחרי אמירת מזמורי הללויה – בפסוקי דזמרה) עלויא דסידור שבחא (המעולא בפסוקי השבח) ב"אז ישיר משה", דאיתי ביה כלא, ובדא מקבל עליה עול מלכותא קדישא".

וכל השבחים והתשבחות לקב"ה טמונים בשירה זו, המרוממת את האדם טפח מעל גבי הקרקע. וכבר כתב החיד"א (עבודת הקודש צפון שמיר סי' ה' אות כד): "הפליגו בזה"ק באמירת שירת הים וסודה אחר פסוקי דזמרה שהוא עילוי מאוד ונחת רוח לשכינת עוזינו, וע"כ צריך לאומרה בשמחה רבה ובנעימה, ויצייר בדעתו כאילו עומד ביבשה בתוך הים והמצרים נטבעים והוא ניצול, והיא סגולה לכפרת עוונות כידוע".

מימד נוסף לדברים מעניק לנו בעל ה"נועם אלימלך" (נשא ד"ה א"י נשא), "ויאמרו לאמר פי' במה שהם אמרו שירה פעלו לאמר, שיאמרו גם אנחנו בניהם שירה" כלומר, בני' קדושי עליון פעלו בכח שירתם לדורות הבאים אחריהם שכאשר ישוררו לפני אל – חי, איכות שירתם והשפעתה במרומים תהיה לאין ערוך לעומת דרגת המשוררים.

נמצא שדבריו הקדושים מעניקים מימד מרומם לאמירת השירה בכל יום ע"י ישראל, ויתכן שלכך מתכפרים עוונות המשורר, בעוררו נחת רוח עליון ורשמים והארות מימי קדם בעת שירתם על שפת הים.

נתבונן מעט בחשיבות אמירת השירה על שפת הים ומעלתה לדורי דורות, על

הרקע ההיסטורי – רוחני, ונפיק לקחי קודש ודרכי מוסר לדורינו אנו.

ישראל בעת שיעבודם במצרים לא השתעבדו רק בחיצוניותם לאדוני הארץ אלא גם מבחינתם הרוחנית היו כבולים לאלילי מצרים ונתונים להשפעתם וכידוע **מהאר"י הקדוש** (פרי עץ חיים שער חג המצות פרק א') שנפלו עד מ"ט שערי טומאה ואם היו נשארים עוד רגע כמימרא שוב לא היו נגאלים.

חכמי מצרים הקדמונים היו מודעים שיש יוצר לעולם שבראו בשישה ימים, אך כפרו בהשגחתו התמידית עליהם והיותו מנהיג ומשפיע על יושבי הארץ בתמידיות. ולכך נטלו לעבודתם את הטלה שהוא בחיר המזלות וכדברי **הרעיא מהימנא** (רנא, א): "בטלה ממנה דיליה איהו רב על כל ממנן דאלהים אחרים", להורות ולהודיע "שהם נתונים כבוד לסיבות אמצעיות – היינו המזלות" (אור זרוע לצדיק), וסחפו הם אחריהם את ישראל, וכדברי המקטרגים על שפת הים "הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה" (פסחים ק"ח, א).

כדי להעניק לישראל את התורה ולהפוך אותם לעם סגולה הנתונים למרות של בורא עולם היה מן הכרח להוציאם ממצרים, וכמבואר ב**זוה"ק** (במדבר קח, א) "והאי עול לא שריא במאן דאיהו כפית באחרא, ובגין כך הוו אכלי ישראל במצרים חנים". ביאור הדברים, שאין ביכולת האדם לעבוד את הקב"ה בתורה ומצוות ללא שיקבל עליו עול מלכות שמים וכעין שאמרו חז"ל (ברכות יג, א) "למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עומ"ש תחילה ואחר כך יקבל עליו עול מצוות". אדם המשועבד לאדון בשר ודם מנוע הוא מלקבל עליו את עבדות אדון הכל "והאי עול לא שריא דמאן דכפית דאחרא". ולכך היו ישראל פטורים מהמצוות לפי שהיו נתונים לעבדות פרעה, ועבדות זו יצרה בנפשם תלות מוחלטת ושיעבוד גמור לערכי האלילים המצריים.

לזאת בעת יציאתם ממצרים נטלו שיה לקרבן פסח, כדי להורות שמתנתקים הם מהשיעבוד לפרעה ומצרים ונכנסים תחת כנפי השכינה, עיין ב**מהר"ל** (גבורות ה' פ' ל"ה) **ובבני יששכר** (ניסן מאמרים ד' ה').

אך כותב ה"שם משמואל" (בשלח תרפ"א) שעל אף כל זאת, עדיין היו ישראל משועבדים בנפשם פנימה לפרעה ועמו ויראים ממנו שמא ישיבם למצרים, עד שראו אותם מתים על שפת הים, וכמו שכתב ב"אבן עזרא" (שמות יד, ל) "ויושע – עתה היו ישראל נושעים מיד מצרים, כי עד עתה היה עליהם פחד המלך", וכן מצאנו ב"ספורנו" על הפסוק (שמות ו, ו) "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה" – בטביעת המצרים בים, כי אחרי

מות המשעבדים לא היו עוד עבדים בורחים".

ומוסיף בזה ה"שם משמואל" (ר"ה מה תצעק) עמקות נפלאה, "כי על אף שבחיצוניות היתה הגאולה שלימה בליל היציאה כמ"ש הרמב"ן עה"פ (שמות יד, ח) "ובני ישראל יוצאים ביד רמה", "שעשו להם דגל ונס להתנוסס, ויוצאים בשמחה ובשירים בתוף ובכינור כדמות הנגאלים מעבדות לחירות", מ"מ בפנימיות היתה עדיין טומאת מצרים רודפת אחריהם לבלבלם ולהכניס בהם מחשבות זרות כמ"ש (שמות יד, י) "והנה מצרים נוסע אחריהם", ואמרו רבותינו "ראו שר של מצרים נוסע אחריהם" (רש"י), וביאר כ"ק אבי אדמו"ר זצ"ל כי השר של האומה הוא היצר של האומה, וישראל הרגישו בעצמם כי היצר של מצרים עודנו רודף אחריהם "עכ"ה, ומוכח שהיציאה לחרות עדיין לא שבתה בפנימיות לבבם לגמרי, אלא על הים דכתיב "סוס ורוכבו רמה בים", ואמרו ז"ל, שרוכבו הוא השר שעליהם, אז נגמרה הגאולה השלימה, ועל כן נחשב זאת לשתי גאולות, הגאולה הראשונה בליל ט"ו היתה גאולה בחיצוניות והגאולה השנייה על הים היתה גאולה שלימה אף בפנימיות.

נמצא איפה, שהשלמת הניתוק הפנימי מטומאת מצרים התחוללה על שפת הים, אחר שראו את שרו של מצרים ועמו מוטלים למרגלותיהם, והיו עתה ראויים לקבל עליהם את הנהגת הקב"ה ועליונותו המוחלטת על כל היצורים והברואים, ולעובדו בתורה ומצוות.

יסודות נאמנים אלו התבארו עלי ספר בתורת המהר"ל (גבורות ה' פ"מ), בלשונו הנמלצת הגדיר את תכלית עבודת ישראל במצרים, להפך החומר לצורה, אמנם כל זמן שהיו כבושים תחת יד מצרים עדיין לא נגמרה בחינת הצורה, כי המצרים הם תכלית חומר הגס, אך כאשר הוציאים הקב"ה מערות הארץ, אז נתבטל החומר ונשלם בחינת הצורה של בני ישראל. אמנם גם אחר יציאתם ממצרים כל זמן שלא נקרע לפניהם הים, עדיין לא יצאו לחירות מן החומרי לגמרי, ולא היו בחינת הצורה בשלימות הגמור, עד שנקרע להם הים, כי המים הם בבחינת חומר שהם משוללים מכל צורה, ולכן כל זמן שלא נתייבשו המים בים סוף, היו נכנעים עדיין תחת רשות החומר, אך כאשר בקע הקב"ה את המים וישם את הים לחרבה, אז יצאו בני ישראל מרשות החומרי לחירות עולם ונשלמה בחינת הצורה לגמרי. (ועיין ב"דברי חיים" מצאנז מאמרים לפסח קלד).

לאור הדברים האמורים, נהיה מוכשרים להבין שני פסוקים בשירת הים לאור

תורת רבותינו.

"אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים"

וביאר בתרגום אונקלוס: "אתגאי על גותניא" כלומר נתגאה על הסוס שמתגאה במלחמה ועל הגבור הרוכב בו (רמב"ן). אמנם ב"כלי יקר" מצא פה רמז למה שנתבאר בכתוב (איוב יב, כג): "משגיא לגויים ויאבדם" וכמו שנאמר (תהלים צב, ה) "בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד" ומבאר ה"כלי יקר": "כי מי שהוא גאה כבר, אז הקב"ה מוסיף לו גאווה על גאותו ונותן לו עוד מעלה כדי להגדיל נפילתו מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, וזהו שאמר "כי גאה גאה", רצה לומר, אותו בן אדם אשר גאה אז הקב"ה ג"כ "גאה", מוסיף לו גאווה וירכיבהו על במתי ארץ, ולסוף "סוס ורוכבו רמה בים", רוצה לומר להגדיל נפילת הרוכב, כי ממקום גבוה הוא נופל ונפילתו גדולה מן נפילת הנרכב".

הבנה נוספת מצאנו בדברי ה"באר מים חיים" (שמות טו, ב): "כי הקב"ה נקרא מתגאה על גאים, כי אין כבוד לגדולת אלוקינו ברוך הוא וברוך שמו שיעמוד עצמו עם כל איש נבזה ושפל להשפילו, כי "ה' מלך גאות לבש לבש ה' עוז" (תהלים צג, א), כלומר בזה ניכר המלוכה כשהוא לובש גאות והתאזר עוז להשפיל גאים עדי ארץ באלו המנושאים הגבוהים והמתגאים בעולם ולא באיש הקטן ושפל, וכמאמר חז"ל (מנחות נג, א) "יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים".

שני הפירושים משלימים איש את רעהו, כאשר רוצה הקב"ה לנקום את נקמתו מיד הרשעים, ראשית כל הוא מנשא אותם לשמי רום ונוטע בליבם הרגשה שאין בלתי כל העולם כאין וכאפס לעומתם, ואז כאשר מגיע הנקמה הרי היא חזקה ועוצמתית לאין ערוך והנפילה היא עד שאול תחתית, ולאידך גיסא, מתנשא שמו ומתגדל בעולמו שמלך הוא אף על הגאים והאדירים ביותר ובמאמר פיו כלים ונאבדים הם מתחת שמי הארץ, ובזה מתגדלת מלכותו ומתברר שילטונו על כל ברואיו.

לאור דברינו בראשית המאמר יש תוקף יתר לשירת ישראל בפסוק הזה. אחר שהיו כבולים בכל אישיותם החיצונית והרוחנית לאלילי מצרים ולאדוני הארץ, היה נצרך ראייה מופתית חותכת לשלטון הקב"ה בעולם, ובזה לכרות את החבל שקשרם בעבותות לעבדות מצרים ולהכניסם תחת כנפי השכינה, ומופת זה נעשה על שפת הים לעיניהם כאשר ראו את אדוניהם לשעבר מתגדלים ומתנשאים עדי רום ונופלים

בחדות מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, והגיעו להכרה מוחלטת במלכותו. ועל כך היללו ושבחו לבוראם.

"מי כמוך באלים ה"

לאור דברינו ניתן לבאר את דברי ה"חתם סופר" (ליקוטים בשלח ד"ה ה' ילחם) על הפסוק "מי כמוך באלים ה" – "כי כל פעם כשאדם רואה דרך רשעים צלחה למאוד וגדולתם מתנשאת לאורך זמן, מתיימש האדם וסובר שבלתי יתכן שיאריך הקב"ה אפו זמן רב על רשע אם לא ח"ו שהסיר השגחתו מבני אדם או שמעשיו הרעים אהובים לפני הקב"ה, ובאמת כך דרכו של הקב"ה שמאריך אפו זמן רב ובסופו יגיע עת הפירעון למעשי הרשע.

הנהה ישראל שראו מעשה פרעה ורשעתו שארכו לו זמן רב ר"י שנים, ובפרט בסוף ימיו שעשה מעשה רשע שלא נשמע ולא נראה כמוהו בעולם, סברו כמעט שא"א שהקב"ה יאריך אפו זמן רב כל כך, ואעפ"י שהוציאם ממצרים בניסים גדולים, אפילו הכי אולי היה סיבה זו להורגם ח"ו כולם כאיש אחד ולכך היו יראים מאוד. והקב"ה הושיעם אח"כ מידיהם ומצרים נאבדו כולם ועי"כ ראו שיכולת ביד ה' להאריך אפו אף לאורך זמן מה שא"א לאדם להשיג בדעתו, ועי"כ כשיראו ישראל בגלות אחרת אריכות הזמן לא יתיימשו מן הגאולה ויקוו לה' שיגאלם וינקום נקמתם כמו שעשה למצרים" וביסוד זה ביאר את פסוקינו עפ"י דברי חז"ל (גיטין נו, ב) "מי כמוך באלים ה" – מי כמוך באלמים", שהקב"ה עושה עצמו כאלם ושותק ומאריך אפו, עד שתתמלא הסאה, והן הן גבורותיו ששומע ושותק (עי' יומא סט, ב), "וזהו עיקר האמונה, ולכך בחרו לסדר בתפילתנו פסוק זה בהודעת הגאולה".

מדי מטרת השתיקה. האם לא יוצדק להעניש לרשעים ולגמול להם על מעשיהם לאלתר. וכי גבורה יש בדבר.

אך לדברינו לעיל הדברים מאירים. תכלית השתיקה מול מעשיהם הנלוזים הוא רק כדי להגדילם עדי מרום ואז להענישם בכל חומרת הדין, וממילא המפלה יותר משמעותית וכואבת ובוזה מתגלה גבורות ה', ומלכותו נישאת על כל יצוריו.

"עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה"

ביאר ה"חתם סופר" (בשלח ד"ה עזי) "פי' עוזי – הוא יה' כי הוא הנותן לי כח, וגם זמרתי הוא ג"כ יה', כי הזמירות בעצמם הוא נותן לי בתוך שפתי לאומרם ולסדרם

והכל שלו, מי כמוך הכל ומידך נתנו לך (דה"א כט, יד)". ויסוד דבריו נשנה רבות בתורת גדולי החסידות, שעבודתינו את הבורא ית"ש ומה שעושים אנו נחת רוח לפניו גם זה מאיתו יתברך ומכוחו ואנו אין לנו מגרמיה כלום.

והוסיף בספר "קדושת לוי" (בשלה ד"ה עז) "הארה נפלאה, שלבד מחסד ה' שנותן בידינו כח לעובדו בלבב שלם, מוסיף הוא חסד על חסדיו ומייחס את העבודה אלינו כביכול אנו בכוחותינו הדלים פעלנו ועשינו ללא סיועו ואין המלאכה נקראת אלא על שמינו לבד.

ולהבין זאת הפליא במשל שהיה שגור בפומיה "דמורי ורבי הצדיק מורינו דוב בר (ממעזריטש) נשמתו עדין שהוא כמו אב שמנסה את בנו ומקשה לו איזה קושיא, והנה אע"פ שאין בנו עומד בשכלו על הדבר בעצמו, עוזר לו אביו שיבין הדבר, ויש לו נחת רוח מזה, הגם שבנו לא הבין בעצמו ובשכלו רק אחר שעזר לו הוא בעצמו, על כל זה יש לו נחת רוח מה שנקרא על שם בנו שמבין בשכלו הדבר הזה. כן הוא הענין בו יתברך, הוא אבינו, הגם שכל מעשינו בעזרתו יתברך, ואילמלא הקב"ה עוזרו ח"ו אינו יכול לו, ובעצמינו אין אנו יכולים לעשות רצונו רק שהוא יתברך עוזר לנו. רצונו יתברך שיקרא על שמינו, שאנו עושים הדבר להמשיך שפע ורב טובו, ויקרא שאנחנו עושים הדבר". עד כאן דברי המגיד ממעזריטש.

ולפי זה ביאר ב"קדושת לוי" את הפסוק: "עזי וזמרת יה" מה שאנו יכולין לעשות רצונו יתברך, ולהודות ולזמר לפניו יתברך, הוא הכל מהשם יתברך, ואף על פי כן "ויהי לי לישועה" שהשי"ת קורא את הישועה על שמינו, וזהו "ויהי לי" שהגם שהכל הוא מאתו יתברך "ויהי לי" השי"ת קורא אותו על שמינו". עכ"ל.

אדם שמגיע להכרה מוחלטת שכל כוחותיו הרוחניים אינם מכוחותיו הוא אלא רק מהקב"ה, ואעפ"כ הקב"ה בחסדו הגדול מייחס אליו את כל מצוותיו ומעשיו הטובים, הרי על כרחך יגיע להכרת הטוב כלפי הקב"ה על שזיכה אותו לעובדו ומעניק לו שכר פעולתו בחסד גמור. כתוצאה מכך הוא מגביר חילים לתורה תמורת הכרת הטוב, עד שמגיע לדביקות מוחלטת בו יתברך ויונק מ"שורש ההשפעה" השמימי ושוב גם כאשר ח"ו יפול ממדריגתו הקב"ה מסייעו לשוב אליו כבתחילה.

בני ישראל על שפת הים, מכח אמונתם המוחלטת והאמיתית בקב"ה הגיעו לשורש הבנה זו וביטאו זאת בשירתם המופלאה "עזי וזמרת י-ה ויהי לי לישועה",

זוהי "הגאולה הפנימית" והדביקות המוחלטת בו יתברך, (שכיון אליה ה"שם משמואל" בדבריו הקדושים) שהיא "ביטול היש" בפני הקב"ה, ותובנה זו בידי כל יהודי להפנים בעצמותו בעת אמירתו את שירת הים ולהקנות לעצמו רגעים של אמונה פשוטה, צידה ליום המאיר ובא.

שירת הים תכליתה לאמר הניסים לדורות

"אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר" (שמות טו, א). הנה אינו מובן ענין "ויאמרו לאמר", למי עליהם לומר. ובפשטות תירצו בספה"ק, כי מנין ידעו כלל ישראל תוכן השירה לאמר כולם אותה השירה. אלא שהיו מעבירים מאיש לרעהו תוכן השירה. זהו "ויאמרו לאמר", שעל כל אחד היתה מוטלת החובה לומר לעצמו ולאמר לחבירו תוכן השירה.

אולם ביותר מצינו בענין זה של "ויאמרו לאמר" שדרשו חז"ל (תנחומא בשלח יג): ויאמרו לאמר – מהו לאמר, לאמר הניסים לדורות שעשה הקב"ה עם ישראל. היינו שמצוה מיוחדת היא בכל דור ודור לאמר ולשנן לדורות הבאים את הניסים שנעשו לישראל וגדלות האותות והמופתים שהראה הקב"ה לישראל באצבע אלקים.

ובענין שאמרו (סנהדרין צא, ב): "אז ישיר משה" – "שר" לא נאמר אלא "ישיר", מכאן לתחיית המתים מן התורה". ומדוע דוקא כאן מצאו חז"ל לנכון למצוא רמז לתחיית המתים. אלא ללמד, כי יש להחדיר את דברי השירה הזאת ותוכנה בניסים ונפלאות שנעשו לאבותינו לכל הדורות עד הגאולה השלימה בתחיית המתים ועד בכלל. ואין זו שירת עבר – אז "שר", אלא שירת עתיד – "אז ישיר", כי המעלה הזו להעביר לדורות הבאים את גדלות מעשי הבורא באותות ומופתים בשידוד מערכות הטבע, הם הערובה לאמונת ישראל בנס הגדול שיהיה לעתיד לבוא עת יקוצו שוכני עפר ונזכה לתחיית המתים.

ומאחר ששירה זו תכליתה לאמר הניסים שעשה הקב"ה עם ישראל לדורות, לפיכך תיקנו חז"ל לומר שירת הים בכל יום בפסוקי דומרה של תפילת שחרית. לזכור גם כהיום הזה, לשיר את שירת ההודיה לה' – שירה לדורות.

* * *

ובהעמיק עוד, בענין שתיקנו חז"ל לומר את שירת הים בכל יום ויום. להורות לנו על השירה דאחרית הימים, כשנזכה להגיע למדרגה הגבוהה של – "וראו כל בשר יחדיו כי פי ד' דבר" (ישעי' מ, ה). זו כוונת חז"ל במאמרים: "אז ישיר" – מכאן רמז

לתחיית המתים מן התורה", לאמר – לדורות, היינו להחדיר את השירה על מעלותיה ודרגותיה הנשגבות לכל הדורות, עד לגאולה השלימה עת נזכה להגיע לדרגה הגבוהה של "שירת הים" אשר "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו מ"ח נביאים וז' נביאות" (ילקוט שמעוני בשלח, רמז רמד), ונזכה לשיר את שיר הגאולה הנצחית במהרה בימינו אמן.

עשרה ניסים נעשו לאבותינו על ים סוף

ידועה קושיית המפרשים, מפני מה היה צריך הקב"ה להביא על המצריים עשר מכות, וביתיים בני ישראל סובלים תחת עול הגלות והשעבוד עוד משך כשנה. ומדוע לא החל מיד במכה האחרונה הכואבת מכולם – "מכת בכורות", ותיכף היו המצריים מניחים להם ומשחררים אותם מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה, כפי שהוכח כן לבסוף, הלא "אין דבר נעלם ממך", ובודאי ידע כן הקב"ה שמכת בכורות כוחה לפעול ולהביא תיכף ומיד ליציאת ישראל ממצרים.

תכלית עשר המכות במצרים – עשרה ניסים לישראל

ואשר פירשו בזה המפרשים, כי תכלית עשר המכות לא היה להכריח את פרעה ועבדיו להוציא את בני ישראל ממצרים, אילו חפץ השי"ת להוציא את ישראל ממצרים, תיכף היה מוציאם בכל דרך שהיה בוחר גם בלא להביא אפילו מכה אחת על פרעה ועבדיו. אלא תכלית המכות כדברי רש"י (וארא ז, א): "ואני אקשה – מאחר שהרשע והתריס כנגדי, וגלוי לפני שאין נחת רוח באומות עובדי כוכבים לתת לב שלם לשוב, טוב לי שיתקשה לבו, למען הרבות בו אותתי, ותכירו את גבורתי. וכן מדתו של הקדוש ברוך הוא, מביא פורענות על האומות עובדי כוכבים כדי שישמעו ישראל וייראו, שנאמר (צפניה ג, ו-ז): הכרתי גוים נשמו פנותם וגו', אמרתי אך תיראי אותי תקחי מוסר".

עשרה ניסים במצרים כנגד עשרה נסיונות של אאע"ה

והנה אמרו חז"ל במסכת אבות (פ"ה, מ"א) "בעשרה מאמרות נברא העולם", ועוד אמרו שם (מ"ג) "עשרה נסיונות נתנסה אאע"ה", ועוד שם (מ"ד) "עשר מכות הביא הקב"ה על המצריים במצרים". וברש"י שם פירש וזל"ק: מצינו באגדה, שלכך נתנסה אברהם אבינו בעשרה נסיונות כנגד עשרה מאמרות, ללמדך שבזכותו העולם עומד, וכנגד עשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו ועמד בכולן, כנגדן עשה הקב"ה לישראל עשרה ניסים וכו'. והיינו, שהעשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים, לא היו רק מכה למצריים, אלא גם בבחינת "נס להתנוסס" לכלל ישראל. בכל מכה שבאה על המצריים, ואילו בישראל לא פגעה, נתרומו ישראל בעוד דרגה והלכו ממדרגה למדרגה בסולם המדרגות.

עשרה ניסים שעל הים

ורבינו "המאירי" בפירוש "בית הבחירה" לפרקי אבות, מפרש בדרך זו גם את עשרת הניסים שנעשו לאבותינו על הים, וכפי שהולך ומפרט שם: "ועשרה ניסים שעל הים, אפשר לפרש גם-כן בדרך זה בעצמו, כלומר הינצלם מטביעת הים, שנאמרו שם עשרה נקמות למצרים, כמו שנדרש במכילתא ביר"ד מכות שהביא הקב"ה על המצריים, והוא שאמרו שהם יו"ד נפילות שנאמרו על המצריים בפ' וישע (שמות פרק טו): א; רמה בים. ב; ירה בים. ג; טבעו בים סוף. ד; תהומות יכסימו. ה; ירדו במצולות. ו; תרעץ אויב. ז; תהרוס קמיוך. ח; יאכלמו כקש. ט; כסמו ים. י; צללו כעופרת.

ולכאורה יש להבין, אחר שהמצריים כבר טבעו בים, מה היה צורך לעוד עשר נפילות נוספות שיבואו עליהם. ובפרט שבפשטות לאחר שטבעו בים סוף, ולאחר ש"כסמו ים", הרי בוודאי כבר לא היו חיים, ומה איכפת לך במה שיעבור עליהם אחר מיתתם.

אמנם כאשר נעיין בדברי המכילתא (בשלח יד, לא), הנה נפלאים דבריו לבאר הצורך בעשר נפילות הללו: "כתיב מת על שפת הים, (וכי) מתים היו, אלא מתים ולא מתים" וגו' מיתות משונות, מיתות חמורות זו מזו, לפי שהביא עליהם כמה (מיתות) בים". כלומר, למרות שמתו, בכל זאת ניתן בהם כח מיוחד להמשיך חיותם, כדי שיוכלו להביא עליהם את כל המיתות והסבל שהגיע להם. ועד"ז גם איתא במכילתא (פסוק כז): "וינער ה' את מצרים – נתן להם כח נערות כדי לקבל את הפורענות". כן הוא גם ברש"י (שם): "נתן הקב"ה בהם חיות לקבל היסורים". ולפי דברים הללו מבואר שפיר ונכון על מה הביא עליהם עשרה נפילות. אולם אם נחזיק בפשטות המאמר, שהמצריים מתו מיד, לכאורה מה עניין כל עשר הניסים שנעשו שם.

עשרה ניסים על הים לרומם את ישראל

ועפ"י מה שביארנו, הנה כפי שעשר המכות שבאו על המצריים, עיקר תכליתם לצורך עם ישראל, להחדיר בהם את האמונה לדורות. וכמו כן עשר המכות שהובאו על המצריים במצרים היו עשרה ניסים להעלות את בני ישראל לדרגה רוחנית גבוהה יותר ולרומם את דמותם הרוחנית. וכפי שבאמת באו למעלה יותר מנבואה, כדאיתא בחז"ל (ילקוט שמעוני): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי

בנבואתו, וזה מכח כל האותות והמופתים שזכו לראות עין בעין, ומכח עשר המכות שהיו במצרים. הנה גם בעשר הנפילות שבאו על המצריים בים, תכליתם להתעלות עם ישראל עוד בדרגות והשגות רוחניות עד שהיה בהם כח להצביע ולומר: "זה א-לי ואננה".

החילוק בין שירת משה רבינו לשירת בני

"אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' וגו'" (שמות טו, א). ודרשו חז"ל (סנהדרין צא, ב): "שר לא נאמר אלא ישיר – מכאן לתחיית המתים מן התורה".

כמה וכמה דקדוקים בשירת הים

יש להאיר כאן מכמה פנים: א. מהו שנרמז דווקא כאן עניין תחיית המתים – ביאת המשיח. ב. מה שדייקו חז"ל: "שר לא נאמר אלא ישיר", שזהו דיוק למה נאמר "ישיר" בלשון עתיד ולא "שר" בלשון עבר. ותירצו מכאן לתחיית המתים מן התורה. אך עדיין דקדוק אחר בעינו עומד, הלא משה וגם כלל ישראל המה שאומרים את השירה, א"כ הוי ליה למימר – "אז ישירו" מהו "אז ישיר", שמשמעותו כאילו רק משה שר את השירה לפני ה'. ג. אומרו: "ויאמרו לאמר" – למי אמרו, הרי כולם כאן עומדים ושרים קמיה השי"ת וביארנו בזה בארוכה לעיל. ד. הנה גם בתחילת השירה יש לדקדק על שפוחת לדבר בלשון יחיד: "אשירה לה'", וזה תיכף למה שכבר תיקן כביכול המעוות וחזר לדבר בלשון רבים – "ויאמרו לאמר".

מדוע נשמת שמו של מרע"ה בהגש"פ

ולהבין כל זה, הנה דיברנו בארוכה בענייני "הגדה של פסח", מדוע זה נשמת שמו של מרע"ה בהגש"פ, ודוקא מרע"ה שהיה השליח מאת ה' על גאולת מצרים, והוא היה המוליך והמביא במו"מ בין פרעה להשי"ת, וכל האותות והמופתים נעשו על ידו, הלא דבר הוא שיושמת שמו מסדר ההגדה.

אלא, דידוע מאמר חז"ל (ברכות ט, ב): "אהיה אשר אהיה וגו' אהיה שלחני אליכם – אמר ליה הקב"ה למשה, לך אמור להם לישראל אני הייתי עמכם בשעבוד זה ואני אהיה עמכם בשעבוד מלכיות". והיינו שגאולת מצרים, אינה הגאולה השלימה של עם ישראל, ואדרבה בני ישראל לא השלימו במצרים את גזירת (בראשית טו, יג) "ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה" ויצאו קודם הזמן לאחר רד"ו שנים מחמת כורח. וכדברי האר"י ז"ל "אילו היו מתמהמהים במצרים עוד רגע אחד היו משתקעים שם ולא יוצאים משם לעולם". וכל הגלויות שגלו לאחר מכן המה

באו להשלים את גלות מצרים, וכדברי חז"ל (בר"ר טז, ד): "כל המלכויות נקראו על שם מצרים".

מרע"ה מסרב לגאולה לשעה

אולם משה רבינו מושיען של ישראל, סירב לשליחות מעין זו שאינה שליחות לגאולה הנצחית והשלימה. משה רבינו חפץ, שגאולת מצרים תהיה הגאולה הראשונה והאחרונה, והוא יהיה הגואל הראשון והאחרון, ולא יזדקק עוד בני ישראל לצאת לגלויות אחרות. ואמר (שמות ה, כב) "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתיני ומאז באתי אל פרעה וגו'".

לפיכך לא נזכר משה רבינו בסדר "הגדה של פסח". לפי שלא זו הגאולה שאליה השתוקק מרע"ה לגאול את עם ישראל. מבחינתו היתה זו גאולה לשעה, גאולה שנכפתה על עם ישראל בכורח, מחמת שאם היו מתמהמהים שם היו שוקעים חלילה בשער הנ' ולא היתה להם גאולה לעולם. על כן לא נזכר בכל מהלך סיפור יציאת מצרים, על אף שהוא היה המוליך והמביא בכל עניני המו"מ בין השי"ת לפרעה, כי מבחינתו היתה זו רק שליחות כפויה, שליחות שלא רצה בה – "שליחות לשעה".

מרע"ה שר את שיר הגאולה הנצחי

ועד"ז, הנה גם כאן חפץ מרע"ה לשיר את שיר הגאולה השלימה, את השיר שישירו לעתיד לבוא – שיר של תחיית המתים. ואכן שירה זו פרצה מלבו "אז כשראה את הנס עלה בלבו שישיר שירה", – שר לא נאמר אלא "ישיר", שירת העתיד, שיר של תחיית המתים.

אולם בני ישראל, הגם שהשתתפו גם הם בשירה, אך לא באופן הזה, וממילא לגבם הייתה זו רק כוונה עתידית, – ויאמרו "לאמר", שירה בבחינת "לאמר" לעתיד לבוא שירה אחרת – וכמבואר בחז"ל "ויאמרו לאמר – אמירה לדורות". כי כלל ישראל הבינו שעדיין נכוננו להם גלויות אחרות עד לשירה השלימה שאמנם תיאמר – אך לדורות. שירה אמיתית זו תהיה אך לעתיד לבוא בגאולה השלימה והנצחית.

שתי שירות הם – שירת משה ושירת ישראל

נמצינו למדים, כי לא הרי שירתו של מרע"ה כשירתם של כלל ישראל.

לפיכך לא נאמר "אז ישירו", כי רק שירת משה היתה בבחינה הזאת – שירת הגאולה השלימה בבחינת השיר של תחיית המתים. וזהו גם "אשירה לה" לשון יחיד, שירת הגאולה שלעתיד לבוא. ואילו בני ישראל שרו בבחינת "ויאמרו לאמר", ויאמרו – שירה על הניסים המופלאים כהיום הזה, לאמר – המשכה לדורות – לגאולה העתידה לבוא בתחיית המתים ובביאת המשיח.

ועם זה יבואר גם שינוי הלשונות מזכר לנקבה. אז "ישיר" משה – לשון זכר, את השירה "הזאת" – לשון נקבה. עפ"י מה שאמרו חז"ל (שמו"ר כג, יא; מכילתא בשלח טו, א): "כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכך קוראה בלשון זכר", ובמדרש מטיים: "באותה שעה אומרים שיר לשון זכר, שנאמר (תהלים צח, א): "שירו לה' שיר חדש".

זהו שפותח ואומר, אז "ישיר" משה, שכן משה רבינו התכוין בשירה זו על שירת העתיד, שירת הגאולה הנצחית שאין אחריה שעבוד "לכך קוראה בלשון יחיד", ואילו אצל בני ישראל נאמר: השירה "הזאת" – בלשון נקבה, שכן לגבם היתה שירה זו "שירה שיש אחריה שעבוד", וראוי הוא לאמר בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד.

וזהו נמי דאיתא בתנחומא (פרשת בשלח, אות כד): "בשעה שקנתר משה, באז קנתר שנאמר "ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך". אמר משה: באז סרחתי, באז אני מתקן ואומר שירה. לכך נאמר: "אז ישיר משה". ובפשטות מה ענין זה לזה. אולם להנ"ל הוא ככפתור ופרח. כי כשם שהייתה טענתו של משה רע"ה וביקש להימנע משליחותו בהיותו חפץ אל הגאולה השלימה והנצחית. גם כאן "אז ישיר משה" – שר לא נאמר, אלא ישיר שירת הגאולה השלימה העתידה, כי אמר, אם לא הועלתי במה שאמרתי "ומה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתיני ומאז באתי לדבר וגו'", לכל הפחות, שמא בכל זאת אזכה לתקן כאן ולומר שירה על הגאולה הנצחית.

עלה בלבו שישיר שירה

"אז ישיר משה" (שמות טו, א). ופירש רש"י: "אז כשראה הנס עלה בלבו שישיר שירה".

בביאור משמעות "עלה בלבו שישיר שירה", ידועים דברי הרה"ק רבי יחזקאל מקאזמיר זי"ע, ויש שציטטו כן גם בשם הרה"ק רבי יצחק מווארקא זי"ע ויתכן ששמע כן מהרה"ק מקאזמיר עמו היה נפגש רבות בענייני ציבור, "דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", דברים היוצאים מן הלב – היינו דברים היוצאים ועולים מעל גדות לב מלא, אלה הדברים נכנסים אל הלב (ווערטער וועלכע גיין איבער דאס הארץ וואס איז איבערפיעלט, די ווערטער גיין אריין אין הארץ). ועד"ז עלה לבו של מרע"ה על גדותיו ויצאה השירה.

ובעומק הדברים, ומה היה הגורם עד כדי כך שיעלה הלב מעל גדותיו לומר שירה לפניו. הנה השירה היא שפת הנפש והנשמה, וכשהלב עולה על גדותיו לומר שירה "משמע שבא האדם אל קצה האחרון בהתעלות הנפש והנשמה". ובדברינו להלן, ננסה להסיק מה הם העניינים שחברו יחדיו עד כדי כך שכלתה נפשם של ישראל לומר שירה ולבם עלה על גדותיו בשירה.

א. כל האותות והמופתים שבמצרים

כבר נתבאר לעיל בארוכה, אשר משבאו ישראל לים סוף, כבר היו במעלה גבוהה מאוד, מכח כל האותות והמופתים שנעשו במצרים, כי כולם לא היו רק בבחינת מכה למצרים, אלא גם היתה תכלית המכות רפא לישראל בבחינת "נס להתנוסס", ומכח השראת הניסים הללו באו למעלה רוחנית שלא זכה לה איש האדמה מעולם. נמצא שהיו מוכנים והיה עז חפצם וחשקת לבבם להודות ולהלל, אלא שלא מצאו את הפנאי, להיותם בתחילה יוצאים בחיפזון ממצרים, ולאחר מכן היו נסים מפני מצרים שרדפו אחריהם, ולא הייתה דעתם מיושבת להלל לפניו יתברך על כל החסד שגמל עמם עד הלום.

ב. גילוי והתקרבות שכינה

עוד אמרו חז"ל (מכילתא בשלח): "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואתו – מה שלא ראו נביאים". עד שיכלו להצביע באצבע ולומר "זה אלי ואנוהו" (שמות טו, ב).

ההתקרבות וגילוי שכינה מעין זו שהיתה לבני ישראל בעת קריעת ים סוף, לא תחזור אלא לעתיד לבוא. כדכתיב: "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר" (ישעיה מ, ה), כלומר האמונה בהקב"ה לעתיד לבוא תהיה אמונה מוכחת, שתהיה אז התגלות אלוקית בטבע, כך שהאמונה תהיה אמונת הכרה מתוך ראייה מוחשית בפועל. כך גם כאן נאמר: "וירא ישראל את ה' הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו", שהיתה כאן התגלות אלוקית בטבע, והגיעו לאמונה בראיה מוחשית.

יש להסמיך על כך את דברי ה"כלי יקר" (שמות טו, א): "מה שלא שר תיכף בצאתם ממצרים, לפי שידע משה שעדיין בני ישראל מפקפקים באמונה עד שראה על הים שהאמינו בה' ובמשה עבדו – אז ישיר. והתחיל ב"אז", דהיינו אל"ף רוכב על זי"ן, רמז להמליכו יתברך על שבעת כוכבי הלכת".

ובהמשך הדברים הסמיך את הדברים לדרשת חז"ל (סנהדרין צו, ב): "מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה", "ומה עניין שירה זו לתחיית המתים, אלא לפי שכשם שלעולם הבא יהיו כולם מופשטים מן החומר, ואז זכרים ונקבות שווים, כך גם על הים ראתה גם השפחה זיו כבודו יתברך מעין דוגמא שלעתיד וכו', לכך נאמר בשירה זו ישיר להבא משמע, כי כשם שאמרו כולם "זה א-לי ואנוהו", כך כולם יאמרו לעתיד: "הנה אלקינו זה".

ג. געגועי נפש רוחניים

הנה בני ישראל תיכף שהובטחו (שמות ג, ח): "וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההוא אל ארץ טובה ורחבה אל ארץ זבת חלב ודבש". השכילו להבין שתכלית יציאתם ממצרים אינה אלא כדי להעלותם לארץ ישראל על קדושתה וטהרתה. לפיכך בכל עת השתוקקו לבוא לארץ ישראל. ולא הייתה זאת השתוקקות גשמית לפיטת קרקע באר"י או לאכול מפירותיה המשובחים. כי אם השתוקקות רוחנית לזכות להארת הקדושה וההתעלות שיש בארץ ישראל הגבוהה ברוחניותה

מכל הארצות. וידועים דברי הבעל שם טוב הק': "מקום מחשבתו של אדם שם הוא מצוי". (ובכח זה היה מביא את תלמידיו להרגשה כאילו מצויים בארץ ישראל ובמקום המקדש).

הנה נמצינו למדים, כי היו כאן לפחות שלושה עניינים שגרמו לבני ישראל בעת קריעת ים סוף התרוממות הנפש והתקרבות רוחנית. הן האותות והמופתים שהיו במצרים שהעלו אותם לדרגות רוחניות למעלה מהשגת אנוש. והן מכח אותו גילוי שכינה שלא היה כמותו, והוא כדוגמת הגילוי שיהיה לעתיד לבוא בעת תחיית המתים. והן מכח געגועיהם ותשוקתם להיכנס לארץ ישראל להנות מזיו קדושתה.

לא יפלא עוד איפוא, איך שירת הלב פרצה את גדות לבם "ועלה בלבם לומר שירה", כי לא יכלו עוד לעצור בקרבם את גודל ההשתוקקות והרצון להלל ולהודות על כל החסד שנעשה עמם עד כה. ובעת שבאו בתוך הים ביבשה, הנה בראותם גוויותיהם של המצריים מוטלות בצדו השני של הים, ובאו אל מנוחה משהו, מיד עלתה הלב מעל גדותיה לומר שירה.

מהי השירה בלשון יחיד דייקא

לפי זה יש לבאר, מהו שנאמרה השירה בלשון יחיד. כי הן אמנם שהשירה נאמרה על ידי גופים מחולקים. אבל כאמור, התרוממות הנפש שהיתה בעת ההיא, היא שהביאה להתעלות הנפש והצפת הלב מעל גדותיו, או אז אין כאן גופים מחולקים, שהרי בבחינת הנשמה הרוחנית כל ישראל יש להם חלק אלוך ממעל שוה, ובענין שיהיה לעתיד לבוא: "וראו כל בשר יחדיו" – אין כאן גופים מחולקים וכל בשר הוא אחד.

שירת ישראל לדורות היא על הפקידה הרוחנית

"אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר". ולכאורה מהו "ויאמרו לאמר", למי עליהם לומר.

מנין ידעו כל ישראל תוכן השירה

ובפשטות תירצו בספה"ק, כי מנין ידעו כלל ישראל את תוכן השירה לאמר כולם כאחד את אותה השירה. אלא שהיו מעבירים מאיש לרעהו את תוכנה. זהו "ויאמרו לאמר", שמלבד מה שמוטלת החובה לומר לעצמו, הנה יש כאן עוד ענין לאמר לחבירו שידע גם הוא את תוכן השירה.

ויאמרו לאמר – לאמר לדורות

עוד מצינו בענין "ויאמרו לאמר" (ירושלמי סוטה פרק ה, הלכה ד'): "ויאמרו לאמר – לאמר לדורות". וכן הוא בזה"ק (ב נד, ב): "ויאמרו לאמר – דא הוא לדרי דרין בגין דלא יתנשי מינייהו לעלמין", (עי' שפת אמת פסח תרמ"ד ד"ה אז: "ז"ש (משלי לא כו): "ותורת חסד על לשונה", שמהחסד שעשה השי"ת עמהם, עשו שירה לדורות, שיכולין בכל יום למצוא הארה באלה הדברים, לכן תקנו לאומרו בכל יום וכו', אבל קריעת ים סוף היה בכלל ישראל ונשאר השירה לדורות").

מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

אמרו חז"ל (תד"א פרק כה): "לעולם יאמר אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי". ובאמת יש להעמיק ולהתבונן, כיצד נוכל כהיום הזה שאנו שרויים בתוך הגלות, לזכות לומר שירה על דרך שזכו אבותינו בימים ההם, כשזכו לגילוי שכינה והתקרבות לשכינה, ובאו למעלות רוחניות שלא זכו להם נביאים, כמאמרם ז"ל (ילקוט שמעוני בשלה, רמז רמד) "ראתה שפחה על הים מה שלא ראו מ"ח נביאים וז' נביאות". ואיך נוכל אנו עניים בדעת בזמנים קשים בגלות להחזיק ולו במקצת בהרגשה שהייתה מנת חלקם של אבותינו בעמדם על ים סוף.

ובאמת שאלה בדומה לזה, יש להתבונן בנאמר בהגדה של פסח: "בכל דור דור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". והלא בזמן יציאת מצרים,

יצאו ישראל מעבדות לחירות, והרגישו כבני חורין. ואילו כהיום בהיותנו שרויים בגלות, הכיצד נוכל ולו במעט להחזיק עצמנו כבני חורין ולקיים את מאמר חז"ל: "בכל דור ודור חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים".

פקידה גשמית ופקידה רוחנית

אלא כי הנה זאת ידוע, אשר עם ישראל במצרים היה משועבד הן בשעבוד גשמי בעבודה קשה בחומר ובלבנים. והן בגלות רוחנית במ"ט שערי טומאה. וביציאת מצרים, זכו להיפקד הן על השעבוד הגשמי לצאת לחירות עולם חירות מן המלכויות, ואף זכו לפקידה על הענין הרוחני, שמכאן ואילך התעלו במעלות רוחניות, כפי שנתבאר בדברינו בהרחבה במקום אחר, עד שזכו למעלה שראתה שפחה על הים וכו'.

והנה בענין הפקידה הרוחנית, יוכל אדם להיפקד בגאולה בכל יום ויום, כי גם עם נמצאים תחת גלות ושעבוד הגויים בגלות גשמית, מכל מקום אמרו חז"ל "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות פ"ו, מ"ב). ובענין זה בכל פעם שמתגבר על יצרו וקם עליו לנצחו זוכה לפקידה מהשעבוד הרוחני מצד הסט"א שמתחדש ומתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו ברוחניות.

ואפשר שעל זה כוונת מסדר ההגדה באמרו: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים". היינו על היציאה מהשעבוד הרוחני. להיגאל מהתרבות המצרית, מתרבות הגוף המשעבדת את כל מהות האדם להנאות גשמיות. "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה".

איזהו מלך – החפשי מן התאוות

וביותר עפ"י דברי בעל ה"אבן עזרא" הידועים בפרשת נזיר (במדבר ו, ז): "ויש אומרים כי מלת נזיר מגזרת "נזר", והעד: "כי נזר אלקיו על ראשו", ואיננו רחוק. ודע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו, כל מי שהוא חפשי מן התאוות", ע"כ דבריו הנפלאים. איש הישראלי המשוחרר מתאוות עולם הזה, אינו רק בן חורין, אלא נחשב מלך ממש. ואין לך איפוא יציאת מצרים גדולה משחרור כבלי תאוות היצר, ובענין זה חייב אדם לראות עצמו בכל דור ודור משוחרר משעבוד כבלי היצר, וישעבד לכו לאביו שבשמים.

השירה לדורות היא על הפקידה הרוחנית שבכל יום ויום

ועל דרך זה יש לומר, גם נקבעה שירת הים לדורות, ואף קבעו לאומרה בכל יום ויום. כי הגם ששרויים אנו תחת עול גלות ושעבוד, ולא זכינו עדין לגאולה הנצחית והשלימה. הנה בכל זאת בכל מצב שאדם נמצא, בכל מיצר רוחני שאדם שרוי, תמיד יוכל להתגבר על יצרו ולהשתחרר מאותו שעבוד ולצאת לחירות רוחנית עד שייחשב כמלך ממש וכדברי ה"אבן עזרא". ובבחינה זו יוכל איש הישראלי להחזיק במעלת אבותיו ולומר שירה כפי בחינת אבותיו שאמרו שירה ביציאתם ממצרים ונפקדו בפקידה הרוחנית.

ביאור ענין "השירה הזאת" לשון נקבה

אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת (שמות טו, א). ויש להתבונן בענין שפתח בלשון זכר אז "ישיר" משה – שיר לשון זכר, ומסיים את ה"שירה" הזאת – לשון נקבה. היה לו לומר "אז ישיר משה את השיר הזה".

ובייחוד הקושיא מתעצמת, אחר דבריו הנפלאים של ה"כלי יקר" בענין שדרשו חז"ל (סנהדרין צו, ב): אז ישיר – שר לא נאמר אלא ישיר "מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה"; "ומה עניין שירה זו לתחיית המתים, אלא לפי שכשם שלעולם הבא יהיו כולם מופשטים מן החומר, ואז זכרים ונקבות שווים, כך גם על הים ראתה גם השפחה זיו כבודו יתברך מעין דוגמא שלעתיד וכו', לכך נאמר בשירה זו "ישיר" להבא משמע, כי כשם שאמרו כולם "זה א-לי ואנוהו", כך כולם יאמרו לעתיד: "הנה אלקינו זה", עכ"ד. וכיון שכך מן הראוי היה לומר "אז ישיר משה את השיר הזה" בלשון זכר "דיברה תורה בלשון זכר".

וכמה אופנים יש לומר בזה:

"שירה" – יש אחריה שעבוד

א. הנה אמרו חז"ל (שמו"ר כג, יא; מכילתא בשלח טו, א): "כל השירות כולן קרואות בלשון נקבה, כשם שהנקבה יולדת כך התשועות שעברו היה אחריהם שעבוד, אבל התשועה העתידה להיות אין אחריה שעבוד, לכך קוראה בלשון זכר", ובמדרש מסיים: "באותה שעה אומרים שיר לשון זכר, שנאמר (תהלים צח, א): "שירו לה' שיר חדש".

זהו שפותח ואומר, אז "ישיר" משה, שכן משה רבינו התכוין בשירה זו על שירת הגאולה הנצחית שאין אחריה שעבוד "לכך קוראה בלשון יחיד", ואילו לגבי עם ישראל נאמר: השירה "הזאת" – בלשון נקבה, שכן לגבם היתה שירה זו "שירה שיש אחריה שעבוד", וראוי הוא להאמר בלשון נקבה.

"שירה" – יורה על השירה בעת צרה

ב. עוד יש לומר, כי בא להורות כאן על ענין נשגב ונעלה במעלת השירה. שתי

שירות הם: יש שירה בבחינת "ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי". זאת השירה היא שירה שלאחר הישועה, כלומר, לאחר שבטחתי וזכיתי לחסדך ויגל לבי בישועתך – על שזכיתי לישועה, אשירה לה' על מה שגמל עלי.

אכן יש בחינה מעולה בשירה, והיא השירה עוד בעת צרה, שבכוחה להשפיע את הישועה. וכפי המובא מהרה"ק בעל ה"דברי ישראל" ממודז'ין זצ"ל, עה"פ (תהלים ק, מד) "וירא בצר להם בשמעו את רינתם", והקשה בשעת צרה באה רינה, והלא רינה היינו שירה, והוי ליה למימר בשמעו את צעקתם, מהו רינתם.

ותירץ, בהקדים מה דאיתא עה"פ (שמות טו, כ) "ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות", ומנין היה לנשים תופים, וברש"י: מובטחות היו צדקניות שבדור שהקב"ה עושה להם ניסים והוציאו תופים ממצרים. זהו שאמר "וירא בצר להם בשמעו את רינתם", ראה הקב"ה כי בני ישראל בצר להם, בעודם בצרתם שמע את רינתם, את השירה שהכינו והושיעם. מכאן לימוד לכל איש ישראל אשר נמצא חלילה בעת צרה ושר ומזמר על הישועה העתידה, שהקב"ה בעזרו, עכדה"ק.

זהו יש לומר, "אז ישיר משה", ובזכות מה זכו משה ועם ישראל לעמוד כהיום הזה ולשיר את השיר הזה, על זה בא ללמד באומרו "את השירה הזאת" בלשון נקבה, ירמוז לשירת הנשים שהיתה לאחר מכן בתופים ובמחולות, ומכאן נלמד על שירת ישראל במצרים, "וירא בצר להם בשמעו את רינתם", שכבר במצרים היו מובטחות צדקניות שבאותו הדור שהקב"ה עושה להם ניסים והוציאו תופים ממצרים. ובזכות השירה במצרים נשפעה להם הישועה וגאולת מצרים, וזוכים כהיום הזה לעמוד ולשיר לפניו.

"שירה" – ירמוז למרים שפתחה ראשונה בשירה

ג. עוד יש לומר עד"ז, כי באומרו "את השירה הזאת" בלשון נקבה, ירמוז למרים הנביאה, שמאז ומעולם כבר שרה על הישועה העתידה. וכפי שנדרש בחז"ל על הפסוק: "ותקח מרים הנביאה אהות אהרן": "אהות אהרן ולא אהות משה, אמר רב עמרם אמר רב ואמרי לה אמר רב נחמן אמר רב, מלמד שהיתה מתנבאה כשהיא אהות אהרן ואומרת עתידה אמי שתוליד בן שמושיע את ישראל" (סוטה יב, ב; מכילתא פר' בשלח).

וזהו: "ותקח מרים הנביאה אהות אהרן את התוף בידה ותצאן כל הנשים

אחריה בתופים ובמחולות. ותען להם מרים: שירו לה' כי גאה גאה סוס ורוכבו רמה בים". הלשון: "ותען להם מרים" בא להורות, כי מרים החלה את שירתה זה מכבר, ההתעוררות של מרים לשיר היתה מוקדמת כי היתה מתנבאת שעתידין ישראל להיות נושעין על ידי מרע"ה גואל ישראל. אלא שאחר שגם שאר הנשים התעוררו לשיר, ענתה גם היא אחריהן. לכן לא נאמר: "ותשר מרים", כפי שנאמר אצל משה רבינו: "אז ישיר משה", וכפי שמצינו בשירת דבורה: "ותשר דבורה" (שופטים ה, א), אלא: "ותען". להורות, כי מרים כבר שרה זה מכבר, ורק שעתה הצטרפה כביכול גם לשירת כל הנשים וענתה אחריהן ללמדן תוכן השירה.

"שירה" – ירמוז לנשים שבזכותן נגאלו ממצרים

ד. עוד יש לומר, שענין "השירה הזאת" בלשון נקבה, בא לקבוע לדורות את חלקן של הנשים בגאולת מצרים. וכפי שאמרו חז"ל במסכת סוטה (יא, ב): "דרש רב עזרא (רבי עקיבא) בשכר נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ישראל ממצרים. בשעה שהולכות לשאוב מים הקב"ה מזמין להם דגים קטנים בכדיהן ושואבות מחצה מים ומחצה דגים ובאות ושופתות שתי קדירות אחת של חמין ואחת של דגים ומוליכות אצל בעליהם לשדה ומרחיצות אותן וסכות אותן ומאכילות אותן ומשקות אותן ונוקקות להן בין שפתים שנאמר (תהלים סח, יד): "אם תשכבון בין שפתים וגו'", בשכר תשכבון בין שפתים זכו ישראל לביזת מצרים, שנאמר (שם): "כנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ", וכיון שמתעברות באות לבתייהם וכיון שמגיע זמן מולדיהן הולכות ויולדות בשדה תחת התפוח שנאמר (שיר השירים ח, ה): "תחת התפוח עוררתיך שמה חבלתך אמך שמה חבלה ילדתך", וכו'.

וללמד על גודל צדקותן של נשי ישראל במצרים ומסירות נפשן לטובת כלל ישראל, עד כדי כך שנוקפת לזכותן כל גאולת מצרים. על זה באה התורה ומלמדת, "אז ישיר משה ובני ישראל", ובזכות מה זכו לבוא אל השירה הזאת על הים. "את השירה הזאת" – לשון נקבה – בזכות נשים צדקניות שהיו במצרים ומסרו נפשן לטובת עם ישראל, לקיים מצות פריה ורבייה.

ויאמינו בה' ובמשה עבדו

וירא ישראל את הירד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו (שמות יד, לא). והקשו המפרשים, אם ראו את הירד הגדולה, מזה ענין אמונה לכאן. אמונה – היינו בדבר שמימי שלא נראה לעין ומאמינים בו. וכאן הלא חזו וראו בחוש את הירד הגדולה בכל האותות והמופתים שנעשו במצרים.

וייראו העם את ה' – התעלות רוחנית ונפשית

ויש לומר, דבהכרח, מה שזכו כאן לראות התגלות אלקית "וייראו העם את ה'", אין הדבר כפשוטו, ולא ראו את האלקות באופן ממשי, שהרי אין גוף גשמי יכול לראות אלקות "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, ב). ורק במקום אחד מצינו שהיתה התגלות אלקית וראו בחוש התגלות אלקית, והיינו במעמד הר סיני, ובאמת פרוחה נשמתן בראותן את האש הגדולה. וכמבואר ברמב"ם שאין הגשמה לאלקות (פ"ג מהלכות תשובה ה"ז). [וראה שם דברי הראב"ד]. ורק משה רבנו שזכה לזכך החומר לרוח, "חציו ולמטה איש וחציו ולמעלה אלקים", יכול היה לראות ב"אספקלריא המאירה" (ויק"ר א, יד), וכעדות התורה (במדבר יד, ח) "פה אל פה אדבר בו".

ומה שבכל זאת היה בקריעת ים סוף, היינו התעלות רוחנית ונפשית עד שהגוף היה לרוח, והבשר לנפש. וזהו כוונת דברי חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי בנבואה". ובדוקא הושוותה השפחה ליחזקאל בן בוזי שראה מעשה מרכבה. כי הנה מיחזקאל בן בוזי נוכל ללמוד כי ישנם דרגות בהתגלות האלקית, וכפי שחז"ל בהשוואתם את ישעיהו הנביא ליחזקאל הנביא אמרו (חגיגה יג, ב): "ישעיה דומה לבן כרך ויחזקאל דומה לבן כפר". כל אחד זכה להתגלות אלקית כפי דרגת הנבואה שלו. ובני ישראל בקריעת ים סוף היו בדרגה עילאית של ראייה, בהתגברות הנפש על הגוף, הרוח על הבשר.

השירה בשלימות – לעתיד לבוא

וצא ולמד: כי דרגה עילאית זו אינה במעלה העליונה, וחרף השגותיה הגבוהות, תבואנה ברבות הימים עוד דרגות עילאיות יותר, וכפי שתיארו חז"ל את

מעלת אחרית הימים לעתיד לבוא (ברכות יז, א): "עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה, צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה".

אז ישיר משה" דרשו חז"ל (סנהדרין צא, ב): "שר לא נאמר אלא ישיר – מכאן לתחיית המתים מן התורה". משה רבנו לאחר קריעת ים סוף ביקש להביא את העם כולו לדרגה של אחרית הימים. ומה מאוד חפץ לשיר את "השירה הזאת" כבר עכשיו. אבל רמזו לו שעדיין מוקדם הדבר "אז שר" לא נאמר "אז ישיר" – רק בעתיד, בחיי העולם הבא, תהיה השירה העילאית והנשגבת, וזאת כמובן אחרית הימים, של "זבלע המות לנצח" ועל כן: למדים מכאן ענין "תחיית המתים מן התורה" שרק אז תופיע השירה בתכלית מעלתה.

זהו שנאמר "וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו" – זהו אכן ענין של אמונה ולא של ראייה, כי הגם שראו בחוש את כל האותות והמופתים, הנה מבואר כי בהכרח לא זכו להתגלות האלקית בתכלית, שלזה לא יוכל לזכות איש הקרוץ מחומר גשמי, "כי לא יראני האדם וחי", והגם שזכו למעלת נבואה "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי". עדין היה להם את הזכות לזכות לאמונה עד קצה האחרון, במעלה שלא זכו אליה אלא בקבלת התורה, שאז היתה ההתגלות האלקית בבחינה דלעתיד לבוא "צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה", וגם שם לא יכלו לעמוד בזה ופרחה נשמתן כשראו את האש הגדולה. ורק לעתיד לבוא, בעת אשר יופשט החומר מעל הצורה, נזכה לשלימות הרוחנית, ואזי נזכה להנות מזיו השכינה בלא שום מחיצה, "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון".

בשירת הים הרגישו מעין עולם הבא

עוד יש לומר, דהנה פירש"י אז ישיר – עלה בלבו שישיר, וחז"ל דרשו (סנהדרין צא, ב): "שר לא נאמר אלא ישיר – מכאן לתחיית המתים מן התורה". וכותב מרן ה"שפת אמת": יש לפרש כי שניהם אחד, דמה שכתב רש"י "עלה בלבו שישיר", היינו שלא היו יכולים להוציא אל הפועל כל רצונם, כי לא היה העולם כדי לקבל יותר מאלה הדברים. וזהו שאמר "ויאמרו לאמר", שאלה הדברים אמרו מכלל שהיה בלבם עוד יותר, וזה עצמו דרשו חז"ל: "מכאן רמז לתחיית המתים מן התורה" ואז יגמרו השירה כלבבם וכו', עכתדה"ק. עוד כתב במקום אחר: "בעולם הזה אין שמחה ושירה בשלמות, כמו שאמרו חז"ל עה"פ (תהלים קמט, ב): "ישמח ישראל בעושיו", דהיינו במעשיו, וקאי על לעתיד לבוא, אבל רצון ה' היה שבני ישראל יתעלו בשירתם,

וירגישו מעין עולם הבא".

וזהו יש לומר, אשר על ענין זה היתה אמונתם "ויאמינו בה' ובמשה עבדו", כי שירה כזו בבחינת "מעין עולם הבא" תהיה רק לעתיד לבוא, רק לאחר תחיית המתים. והאמינו באמונה שלימה שבעתיד יזכו עם בני ישראל לראיה רוחנית במעלה, וראייתם הזו אינה אלא ראיה לשעתה ותו לא, ובודאי עוד יזכו לראיה גבוהה מזו לעתיד לבוא שאז יזכו לשיר את השיר הגדול, שיר של תחיית המתים, מזמור שיר לעתיד לבוא.

המורגל בנס נעשה אצלו טבע שני

וישאו בני ישראל את עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם וייראו מאד ויצעקו בני ישראל אל ה'. ויאמרו אל משה המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים וגו'. ויאמר משה אל העם אל תיראו התייצבו וראו את ישועת ה' וגו'. (שמות יד, יג)

וכן הוא במכילתא דרשב"י (יד, יד): בארבע כיתות עמדו ישראל על הים: אחת אומרת ניפול לים, ואחת אומרת נחזור למצרים, ואחת אומרת נעשה מלחמה, ואחת אומרת נצווח כנגדן. זו שאמרה ניפול לים – התייצבו וראו את ישועת ה', זו שאמרה נחזור למצרים – כי כאשר ראיתם את מצרים וגו', זו שאמרה נעשה עמהן מלחמה – ה' ילחם לכם, זו שאמרה נצווח כנגדן – ואתם תחרישון.

על מה היתה יראת ישראל

אכן יראה הזו של עם ישראל אין לה שום הבנה בשכל אנושי. אחר שראו בעיניהם כי "היפלא מה' דבר". וזה לא מכבר ראו בחוש את כל האותות והמופתים במצרים, את עשרת המכות ובסופם את מכת הבכורות. ומזהו איפוא שבראותם את הים לפניהם ומצרים מאחריהם, נכנס בהם פחד ומורך לב גדול כל כך.

ובפרט שהיו דור דעה, וזכו למעלות שאין ביד אנוש להשיג, "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי במחזה". וגם אינו מובן איך לאחר זמן מועט נמצאו מתלוננים (שמות טו, כד) "וילנו על משה ועל אהרן מה נשתה", וגם (שמות טז, ב) "וילנו כל עדת בני ישראל על משה ואהרן במדבר ויאמרו אליהם בני ישראל מי יתן מותנו ביד ה' בארץ מצרים בשבתנו על סיר הבשר באכלנו לחם לשובע וגו'". וגם כאשר יש להם את השלו ואת המן, עדיין בוכים "מי יאכילנו בשר" (במדבר יא, ד), וכבר עמד בזה הרמב"ן באריכות יעו"ש לדרכו בקודש.

ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו מלך המשיח

ונראה לומר בזה, עפ"י מאמר חז"ל (סנהדרין צד, א): "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו מלך המשיח וסנחריב – גוג ומגוג. אמרה מידת הדין לפני הקב"ה: רבונו של

עולם, מה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לא עשיתו משיח. חזקיהו שעשית לו כל הניסים הללו ולא אמר שירה לפניך, תעשה משיח, לכך נסתתם וכו". ובאמת ראוי להתבונן, מדוע זה לא אמר חזקיהו שירה לפניו.

המלומד בנס נראה לו כטבע

אלא כי ידוע "ההרגל נעשה טבע שני", ומי שהוא רגיל ומלומד בניסים, כבר אינו חש במעלת הנס ונראה אצלו כטבע שני. ומאחר שהשירה היא כשהלב מתפעל ועולה על גדותיו מרוב התפעלות, והביטוי לכך הוא על ידי שירה, שירת הודיה – שירת הלל. חזקיהו המלך כבר לא "התפעל" מנצחונו על סנחריב, שהרי נצחיות ישראל מעל לטבע. עבור חזקיהו, הנצחון היה נראה כניצחון טבעי. ולא היתה בו שום התפעלות.

עד"ז יש לומר, הנה עם ישראל במצרים כבר היה מלומד בניסים, נשותיהם ילדו ששה בכרס אחד, "דבש וחלב תחת לשונך", ועוד כהנה וכהנה ניסים רבים שנעשו בעת שהותן במצרים כמובא בחז"ל. ועוד אח"כ זכו לראות עין בעין את כל האותות והמופתים וקריעת ים סוף וכו', הנה הנס נעשה אצלם כטבע שני והיו מלומדים בניסים עד כדי כך שלא מצאו לנכון לומר שירה לאחר עשרת המכות. ורק כאשר שר משה את שירתו הנשגבה לאחר קריעת ים סוף, החל העם לשיר אתו. "אז ישיר משה – ובני ישראל".

אם מתרגלים לניסים, אם הנפלאות הופכים לטבע, הרי שחדלה ההתפעלות מנפלאות ה' והכל בבחינת "מצות אנשים מלומדה". ממילא היו כל תלונות עם בני ישראל, כי כבר הורגלו בניסים, ולא היה נראה להם שיכול להיות כאן איזה דבר אחר שיוכל להוציאם מן המיצר.

